

Martin József Péter

Kéz a kézben a lejtőn

Korrupció és sajtószabadság a magyar trendek tükrében

Tudományos szempontból sem a korrupció, sem a sajtószabadság fogalmát nem könnyű megragadni. Komplexitásuk akkor válik nyilvánvalóvá, amikor – túllépve a mindennapi politikai diskurzuson – tudományos igazolást szeretnénk szerezni az e fogalmakkal kapcsolatos feltevéseinknek. Ebben az esetben beleütközünk e fogalmak definiálásának és mérhetőségének problémájába – e tanulmány első felében ezeket tárgyaljuk. Ezután a médiaszabadság és a korrupció közötti összefüggéseket tárjuk fel a meglévő irodalom és empirikus vizsgálataink alapján, majd ugyanezt tesszük Magyarországra alkalmazva. Miközben mind a médiaszabadság hanyatlása, mind a korrupció intézményesülése beleillik a regionális és – részben – a globális trendekbe, a magyar esetben mindkét változónak különleges jellegzetességei vannak. Ezek feltárása közelebb visz minket annak a megértéséhez, hogy számos tényfeltáró médiatartalom és korrupciós botrány dacára egyelőre miért nem sikerült megtörni a rendszerszintű korrupciót Magyarországon.

Kulcsszavak: korrupció, sajtószabadság, média

Bevezetés: a definíció kihívásai

A korrupció meghatározásával kapcsolatban mindmáig nincs konszenzus a társadalomkutatók körében (Johnston 1996, Lambsdorff 2007, Rothstein et al. 2014). Korábban a korrupció fogalma összekapcsolódott az illegális tevékenységgel, és szinte kizárólag a büntetőjogilag szankcionálható tranzakciókat sorolták be a korrupció fogalmába (Rose-Ackerman 1978, OECD 1997). E tanulmányban a Transparency International és a témával foglalkozó többi nemzetközi szervezet, így például a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD), a Világbank, a Nemzetközi Valutaalap (IMF), az ENSZ és az Európa Tanács által alkalmazott munkadefinícióját használjuk. Eszerint a korrupció a „ráruházott hatalommal való visszaélés egyéni haszonszerzés érdekében” (például OECD 2012). Ez a meghatározás több szempontból is hidat képez a korrupció különböző megnyilvánulási formái között.

Először is: beleférnek azok a jelenségek, amelyek túllépnek a korrupció büntetőjogilag szankcionálható jellegén. Másképp fogalmazva: nemcsak az a korrupció, amikor bűncselekmény történik, hanem az is, amikor a közhatalmi szereplők jogszabályokban rögzítik, hogy a közjó előmozdítása helyett bizonyos partikuláris csoportokat részesítenek előnyben, vagyis legalizálják a visszaéléseket. Másodsor: az alkalmazott definíció egyszerre ragadja meg a kis vagy utcai korrupciós jelenségeket (*petty corruption*) és a nagy, szervezett, többnyire a fehérgallérosok által elkövetett visszaéléseket (*grand corruption*). Az előbbit az „átlagember” követi el, míg az utóbbiban az állampolgárok túlnyomó többsége csak megfigyelő, ez a típusú korrupció tőlük távol zajlik. Harmadsor: ebbe a definícióba beletartozik a tranzakcióalapú korrupció csakúgy, mint a rendszerszintű korrupció. Az előbbi egyes rendszerek működési diszfunkciójaként jön létre, az utóbbi esetében viszont a korrupció a rendszer részévé válik.¹ A rendszerszintű korrupció minősített esete az állam foglyul ejtése (*state capture*), amikor a gazdasági és/vagy a politikai elit egyes tagjai megszállják a közhatalmi pozíciókat, és a közjót aláásva kisajátítják az állam anyagi erőforrásait (Hellman et al. 2000).

¹ „Rendszeren” itt a politikai és a gazdasági rendszer egészét, illetve egy-egy partikulárisabb elosztórendszert egyaránt értjük.

Végül: az említett definíció egyszerre alkalmazható a közszektorra, valamint a magánszektorbeli szereplők között létrejött (*business-to-business*) tranzakciókra is.

A médiaszabadság pontos meghatározása is kemény dió. A legegyszerűbb, viszonylag régi definíció a kormányzati/állami ellenőrzéstől való függetlenséget hangsúlyozza; eszerint a médiaszabadság megvédi az egyént az állam túlkapásaitól (Lowenstein 1970). Az ENSZ szerint „mindenkinek joga a vélemény és a kifejezés szabadságához”,² vagyis ahhoz, hogy információhoz jusson, és hogy véleményét másokkal közölje mindenféle beavatkozás és az országhatárokon való tekintet nélkül. A Világbank sajtószabadság-chartája³ és Denis McQuail (2000) arra mutat rá, hogy a médiaszabadság a cenzúra hiányát, a médiumok függetlenségét és a médiatartalmakhoz való szabad hozzáférést jelenti. Egy másik, radikálisabb elképzelés szerint, amely túllép a hagyományos (liberális) állásponton, a valódi médiaszabadság elsimítani, de legalábbis csökkenteni hivatott a társadalmon belüli konfliktusokat, töréseket, egyenlőtlenségeket (Curran 1996).

Az utóbbi években a sajtószabadság megközelítése jóval komplexebbé vált, és ma már nem egyszerűsíthető le a kifejezés szabadságára. A médiaszabadságot a jelenlegi körülmények között a leginkább a pluralizmus mozdítja elő, ez pedig messze túlmutat a primer értelemben vett vélemény szabadságon. Ennek része – egyebek mellett – a piaci pluralizmus, a (párt)politikailag független újságírás, a médiahatóság függetlensége és a médiatartalmakhoz való egyenlő hozzáférés, például a politikai és más kisebbségek részéről (CMPMF 2018).⁴

A mérhetőség problémája

A korrupció és a médiaszabadság is nehezen mérhető társadalmi jelenség. Egyikre sem igaz, hogy olyan pontosan megmérhető lenne, mint mondjuk a hőmérséklet a szobában, de az sem áll egyikre sem, hogy egyáltalán ne lenne mérhető, mint mondjuk az ideológiák (Kaufman et al. 2006, Rizicca & Tonello 2015). Ezért – jóllehet nagy a kísértés, hogy „objektíven mérjük a korrupciót” (például Tóth & Hajdu 2018) és a sajtószabadságot –, be kell érünk ennél kevesebbrel: azzal, hogy közelítő értékeket, proxikat alkalmazunk. Bonyolult társadalmi jelenségekről van szó, amelyek esetében a körülményeknek, a szubjektivitásnak, végső soron az értelmezésnek óriási szerepe van.⁵

A mérés már csak azért is nehézkes, mert a korrupció egy része mindig rejtve marad. Ennek dacára számos indikátort és valószínűségi mutatót alkalmazunk annak érdekében, hogy egy országban felbecsüljük a korrupció szintjét, de mindegyiknek megvannak a mérhetőségbeli határai. A Nemzetközi Valutaalap (2018) három típusú indikátort ajánl. Az első „generáció” az elit érzékeléseire épül, a második a lakossági percepciókat és korrupciós tapasztalatokat veszi számba, a harmadik pedig *bigdata*-megközelítést alkalmaz. Az első és a második „generáció” közötti határ elmosódik, mivel mindkettő érzékelések, illetve az azokból és más háttéradatokból képzett kompozitindexek alapján közelíti a korrupció szintjét.

Az első generációs korrupciós indikátorok közül a legismertebb a Transparency International (TI) korrupcióérzékelési indexe (*Corruption Perception Index*, CPI), amely a világ országait aszerint pontozza és rangsorolja, hogy üzletemberek és szakértők érzékelése szerint a közszektor mennyire fertőzött korrupcióval.⁶ A TI indexe számos, részben jogos, részben megalapozatlan kritika tárgya (például Andersson & Heywood 2009, Tóth & Hajdu 2018), mégis tény, hogy továbbra is az egyik legtöbbet használt mutató. A korrupciós érzékelések felmérésével kapcsolatban a leggyakrabban emlegetett ellenérv az, hogy szubjektív értékítéletet tartalmaz, a percepciók az egyéni beállítódásuktól és politikai

2 Lásd <https://www.un.org/en/events/pressfreedomday/background.shtml>.

3 Lásd <http://documents.worldbank.org/curated/en/893191468766225068/pdf/multi-page.pdf>, 13. o.

4 A Centre for Media Pluralism and Media Freedom (CMPMF) *Media Pluralism Monitor* című kiadványa 4 kategóriában összesen 20, a médiapluralizmust befolyásoló kockázatot jelöl meg, és ezek között csak egy a kifejezés szabadságának veszélyeztetése, lásd http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/60773/CMPF_PolicyReport2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 7. o.

5 A pozitívista tudományfelfogást érdemes kvalitatív módszerekkel vegyíteni, az „episztemológiai interpretációt” alkalmazva (Schwandt 1994, Creswell 2013). Ez az esettanulmányokon alapuló induktív, értelmező, többféle kutatási módszert megengedő megközelítés lehetővé teszi, hogy komplex társadalmi jelenségeket többféle nézőpontból mutassunk be.

6 Lásd <https://www.transparency.org/research/cpi/overview>.

elfogultságoktól függenek, és ezért csak korlátozottan alkalmas az „objektív” valóság leírására. Egy más irányú kritika szerint a korrupcióval kapcsolatos érzékelések azért nem képesek reális képet adni a korrupciós fertőzöttség mértékéről, mert valójában más változókkal – így például a gazdasági vagy a kormányzati teljesítménnyel – mutatnak szoros összefüggést, vagyis a megkérdezettek nem a korrupcióról, hanem egyéb tényezőkről mondanak véleményt (Rizzica & Tonello 2015, ECB 2016).⁷ Egy következő kritika szerint a rendkívül különböző társadalmi, gazdasági és kulturális háttérrel rendelkező országok összevetése félrevezető lehet, hiszen az egy-egy ország korrupció elleni fellépését illető elvárások nagymértékben eltérhetnek.

Miközben ezekben a kritikákban van igazság, az érzékelések mégis relevánsak, hiszen visszajelzést adhatnak a társadalom mozgásairól. A CPI alapján például – különösen hosszabb időszoron vizsgálva – következtetni lehet az elitnek és a véleményformálóknak az intézményrendszerbe vetett bizalmi szintjére (Kaufman et al. 2006). Nemcsak a TI tesz közzé „első generációs” korrupciós proxit; egyebek mellett a Világbank korrupciós kontrollindikátora is a közszektor korrupciós kitétségét mutatja több évtizedre visszamenően, szintén üzletemberek és szakértők értékelése alapján.⁸

A „második generációs” indikátorok szintén érzékeléseket tartalmaznak, de nem az üzleti elit és a szakértők percepcióit, hanem a lakosságét. Idetartozik például a TI Global Corruption Barometer kutatása, amely három-négy évente közöl a lakosság korrupcióval kapcsolatos érzékeléseiről és tapasztalatairól nemzetközileg összevethető adatokat.⁹ Viszonylag új indikátor az *Index of Public Integrity* (IPI), amely hat dimenzióban, egy kompozitindexszel becsli meg és rangsorolja az országok korrupciós kitétségét.¹⁰ A módszertani leírás szerint „objektív és átfogó” képre törekszik a korrupció elleni teljesítmény állapotáról 109 országban, ám itt is nyilvánvaló, hogy még ha egy-egy alindex objektív adatot tartalmaz is – például az „e-állampolgárság” nevezetű, amely az internettel való ellátottságot jelzi –, ez magára a korrupciós kitétségre nézve csak közelítő pontossággal lehet irányadó.

Az IPI hat összetevője közül az egyik a sajtószabadság, vagyis a sajtószabadság a korrupciós kitétségek egyik tényezőjeként tételeződik.¹¹ A sajtószabadság-változó is csak proximál mérhető. Ezek közül a legelterjedtebb az IPI esetében is használt indikátor, a Freedom House sajtószabadság-indexe.¹²

A harmadik generációs korrupciómérési eszközök sorában az adatközpontú megközelítéseket találjuk: ezek anynyiban objektívebbek az előző kettőnél, hogy egzaktabbül jelezhetik a korrupció valószínűségét, de nem magát a korrupciót. A bigdata-megközelítést elsősorban a közbeszerzések terén alkalmazzák (például David-Barett & Fazekas 2019); a korrupció kockázatait igyekeznek detektálni egzaktt módon. Ha például egy közbeszerzésen csak egyetlen szereplő indul, vagyis nincs verseny, akkor fennáll a gyanú, hogy az eljárás korrump volt, jóllehet ebben az esetben sem lehetünk biztosak abban, hogy valóban megtörtént a korrupció. Egy másik – evidens – korlátja a közbeszerzési proximálnak az, hogy azokból egy ország általános korrupciós kitétségére csak erős megszorításokkal következtethetünk. A magyarországi közbeszerzések értéke 2018-ban a GDP-nek mintegy a 10 százaléka volt, miközben a hazai állami korrupciónak számos más dimenziója is van. Az utóbbi években a kormányhoz informálisan kapcsolódó politikai és gazdasági szereplők javára végbement vagyonátcsoportosításnak csak az egyik – és valószínűleg nem is a legnagyobb értékű – tényezője a közbeszerzés (Martin 2019).

Az IMF (2018) által javasolt legújabb harmadik generációs indikátor az újságcikkek alapján visszakövetkeztetett korrupciós fertőzöttség (*News-Flow Index of Corruption*). A Valutaalap kutatói által kifejlesztett szoftver újságcikkek alapján ragadja meg a korrupciós fordulópontokat egy-egy országban vagy országcsoportban. Figyelemre méltó, hogy az így képzett „objektív” korrupciós index erős korrelációt mutat a „hagyományos”, de „szubjektív” indikátorokkal, vagyis a CPI-jal és a Világbank „korrupciós kontrolljával”. A tökéletes mérési módszer hiányából következik, hogy a három „generációt”, valamint további kvalitatív módszereket és esettanulmányokat együttesen érdemes alkalmazni.

7 Az Európai Unió tagállamaira lefuttatott korrelációs modellek például rendre igen erős összefüggést mutatnak a korrupció (érezkelése) és a gazdasági teljesítmény között (például Martin 2017).

8 A korrupciós kontroll egyike a hat kormányzásindikátornak. Lásd: <https://info.worldbank.org/governance/wgi/#home>.

9 Lásd https://www.transparency.org/news/feature/global_corruption_barometer_citizens_voices_from_around_the_world.

10 Lásd <https://integrity-index.org/>.

11 A két változó – a korrupció és a sajtószabadság – összefüggéséről később bővebben szólnunk.

12 Lásd <https://freedomhouse.org/report-types/freedom-press>.

A Freedom House átfogó, szakértői megkérdezéseken alapuló sajtószabadság-indikátora mellett – például – a hirdetések elosztásából is következtethetünk a médiapiac szabadságára (Bátorfy & Urbán 2019b). Ha az állami hirdetések többsége tendenciózusan a kormánypárti sajtóban jelenik meg, az azt jelzi, hogy a piac torzítottan működik, ami visszahat a sajtószabadság helyzetére, mivel kedvezőbb helyzetbe hozza a közhatalom iránt lojális médiumokat. Még erősebb médiapiaci torzításról lehet szó akkor, amikor a magángazdaság szereplői érzik úgy – okkal vagy ok nélkül –, hogy a kormányhoz közel álló médiumokban kell hirdetniük, mert különben a közhatalom részéről valamilyen formális vagy informális szankcióban részesülnek.

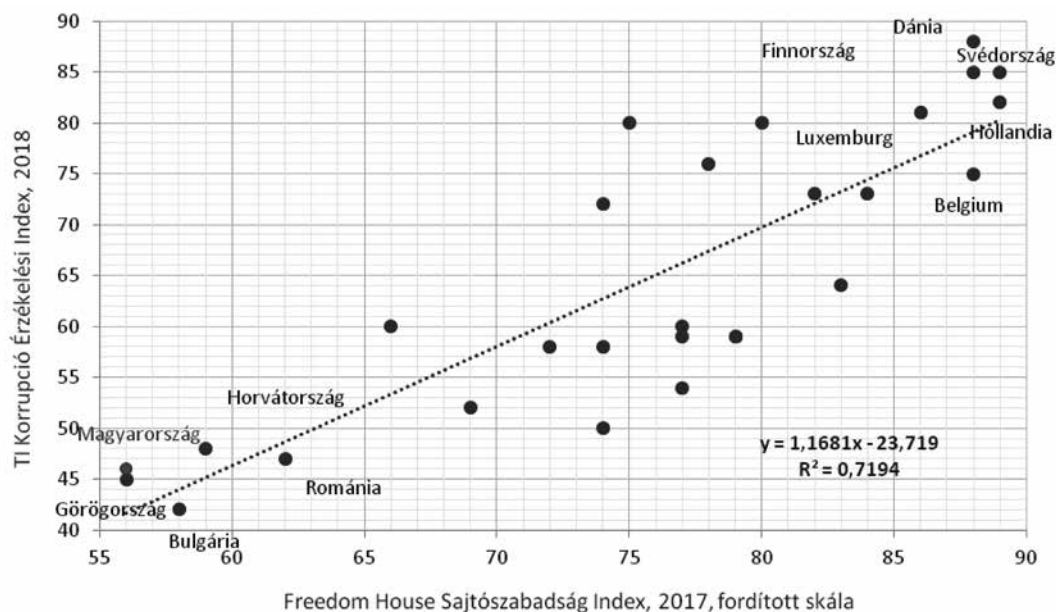
A korrupció és a sajtószabadság közötti összefüggések

A tudományos és a *policy*-irodalom teoretikus és empirikus elemzései szignifikáns összefüggést mutatnak a média-szabadság és a korrupció szintjét mérő proxik között (például Világbank 2000, Fardigh et al. 2011, Becker et al. 2013, Brunetti & Weder 2013). A szabad média kétfajta szerepet tölthet be a korrupció csökkentésében: egyfelől lehetővé teszi a sokoldalú informálódást és az információhoz való hozzájutást (átláthatósági funkció), másfelől ellenőrzi a hatalmon lévőköt (elszámoltathatósági funkció). Demokratikus körülmények között a visszaélések leleplezése elriaszthatja a potenciális elkövetőket a korrupciótól.

A gazdasági piacok analógiájára a politikai piacokon is információs aszimmetria áll fenn (Downs 1957). Ennek minősített eseteként az állami vagy a kormányzati korrupció olyan megbízó–ügynök-problémának tekinthető, amelyben az ügynök (a politikus vagy a hivatalnok) nem a megbízó (a nép/a társadalom) nevében cselekszik. A média sokszínűsége és az információhoz való minél teljesebb körű hozzáférése csökkentheti az információs aszimmetriát, ami hozzájárulhat a demokrácia kiteljesedéséhez és a korrupció visszaszorításához. Ha azonban a korrump elit a médiát részben vagy teljesen a saját szolgálatába állítja, akkor megdrágulnak az információhoz jutás költségei, és megnő az aszimmetria.

1. ábra

A sajtószabadság és a korrupciós kitettség összefüggése az EU 28 államában

Megjegyzés: A Freedom House indexét fordított skálán alkalmaztuk, így mindkét indikátorra igaz, hogy minél magasabb az érték, annál jobb az eredmény (nagyobb a sajtószabadság, kisebb a korrupció)

Forrás: Transparency International, Freedom House, saját számítások

Az Európai Unió 28 országára a legfrissebb adatok alapján készült számításaink megerősítik a korrupció és a sajtószabadság közötti összefüggést (lásd az 1. ábrát). Az uniós országokban a két változó közötti korrelációs (r) és meghatározottsági (r négyzet) együtttható is igen magas: 0,84, illetve 0,72. A regressziós egyenes egyik végpontján találjuk azokat a nyugat- és észak-európai országokat, amelyekben érvényesül a sajtószabadság és alacsony a korrupció. A három skandináv uniós ország teljesít a legjobban: százaskálára vetítve Dánia, Svédország és Finnország mindkét változót tekintve 85 pontos vagy afeletti eredményt ért el. A másik véglet az, amikor a sajtószabadság alacsony szintje együtt jár a magas korrupciós kitétséggel: ez főleg a kelet- és dél-európai országokra igaz. A legrosszabb teljesítményt nyújtó országok az EU-ban, amelyekben mindkét változó 60 pont alá süllyedt, visszafelé haladva: Bulgária, Görögország, Magyarország és Horvátország. Magyarország a 2018-as korrupcióérzékelési index szerint korrupciós szempontból a második legrosszabbul teljesítő ország az unióban (Bulgária után), míg a Freedom House sajtószabadság-indikátora alapján holtversenyben az utolsó helyen áll (Bulgáriával egy szinten).

Ha az elemzést bővítjük az Európai Gazdasági Térség további három országával, Izlanddal, Norvégiával és Svájcjal, akkor a korrelációs együtttható enyhén tovább nő, 0,87-re. A korreláció a közép- és kelet-európai, valamint a „periférikus” (azaz keleti és déli) uniós tagállamokban is rendkívül magas értéket mutat: 0,85 és 0,86. Csak akkor csökken valamelyest a kapcsolat erőssége, ha csupán a tíz nyugat- és észak-európai uniós országot vizsgáljuk; ebben az országcsoportban a korrupció és a sajtószabadság közötti összefüggés közepes erősségűnek mondható ($r = 0,61$).

Az erős korreláció megerősíti azokat a korábbi vizsgálatokat, amelyek szerint az operacionalizált politikai és gazdasági intézmények és a gazdasági fejlettség egyes indikátorai között többszörös pozitív kapcsolat áll fenn (Rothstein 2011, Bartha 2012). A korrupció és a sajtószabadság indexei erősen korrelálnak a gazdasági teljesítménnyel (Martin 2017, Világbank 2002), így már csak ezért sem meglepő, hogy a két proxy között is robusztus összefüggés látszik. Bo Rothstein (2011) nyomán ugyanakkor kiemelendő, hogy a kauzalitás iránya e proxiváltozók esetében csak kevés esetben mutatható ki.

A kevés eset egyike az, amikor az elemzés tárgya a médiafogyasztás és a korrupció érzékelése közötti kapcsolat. Egy, az olasz társadalomra vonatkozó meggyőző empirikus kutatás (Rizicca & Tonello 2015) feltárta, hogy a korrupcióval kapcsolatos hírek „fogyasztása” nagy hatást gyakorol a korrupciós percepciókra. Ezen belül a kutatók azt találták, hogy különbség van az informáltság és az involváltság tekintetében. Azokra, akik informáltabbak és jobban kitéttek a korrupciónak, akár a résztvevői, akár az áldozati oldalon, jobban hatnak a korrupcióval kapcsolatos hírek, mint azokra, akikre ez kevésbé jellemző.

A médiaszabadság egyik fontos jellemzője, hogy leleplező cikkek jelenhetnek meg a politikai és a gazdasági elit visszaéléseiről. Donald Cressey (1973) háromszöge alapján a korrupciót az egyéni motivációk, a társadalmi közeg és az intézményrendszerek tökéletlensége idézi elő. E háromszöghatás „fordítva” is releváns. Nemcsak a korrupció kialakulása, hanem az ellene való küzdelem során is fontos szerep jut e tényezőknek. Vagyis ahhoz, hogy tisztuljon a közélet, nemcsak a visszaélések feltárására van szükség, hanem arra is, hogy a feltárt visszásságok ügyében egyfelől az igazságszolgáltatás elvégezze a szükséges vizsgálatokat, és ha kell, megbüntesse az elkövetőket, másfelől a társadalmi közeg elítélje a korrupciót („elszámoltathatósági ökoszisztéma”). Ha az egyik vagy mindkét feltétel hiányzik, akkor a feltárást tett erőfeszítések – így például a nagy hatást keltő vagy kelteni hivatott tényfeltáró cikkek – nem érik el a kívánt hatást, és nem járulnak hozzá a korrupció csökkentéséhez. A fentiek alapján a médiaszabadság és a korrupció közötti összefüggések három esetét különböztethetjük meg (lásd az 1. táblázatot).

1. táblázat

A médiaszabadság és a korrupció közötti összefüggések három esete

Változók	Az összefüggés jellege
médiaszabadság percepciója és korrupciós percepció	erős korreláció
korrupciós hírek fogyasztása és korrupciós percepció	kauzalitás
médiaszabadság kapcsolata a korrupcióval	szükséges, de nem elégséges feltétel

A továbbiakban a magyarországi korrupció és sajtószabadság nemzetközi viszonylatban is releváns jellegzetességeit elemezzük.

A magyarországi korrupció jellegzetességei

A korrupcióérzékelési indexben Magyarország az idén közzétett, 2018-as évre vonatkozó felmérésben 46 pontot szerzett a 0 ponttól (a leginkább korrump országtól) 100 pontig (a korrupcióval legkevésbé fertőzött országig) terjedő skálán, és ezzel a 180 országot vizsgáló felmérés 64. helyén végzett. A megelőző, 2017. évi vizsgálathoz képest Magyarország két helyezéssel és egy ponttal tudta javítani a korrupcióval szembeni ellenálló képességét, üzletemberek és a szakértők értékelése alapján. Az enyhe javulást az magyarázhatja, hogy a gazdasági szereplők egy része immár „beárazta” a korrupciót, és alkalmazkodott hozzá.

Magyarország azonban így is az Európai Unió legkorrump tabb tagállamai közé tartozik. Tavaly csak két ország: Görögország és Bulgária nyújtott a magyarországinál gyengébb korrupció elleni teljesítményt. A 2018-ban elért 46 ponttal Magyarország az utolsó helyen végzett mind a visegrádi országok, mind az Európai Unióhoz 2004-ben csatlakozott tagállamok között.

Az elmúlt tizenöt évben a romlás trendszerűen folyamatosnak mondható: sem a CPI, sem a Világbank korrupciós kontrollproxija nem jelez törést sem a 2008-as válság, sem pedig a 2010-es kormányváltást illetően (Martin 2017). A módszertani szempontból könnyen összehasonlítható¹³ elmúlt hat év CPI-adataiból is az következik, hogy Magyarország az Európai Unió korrump tagállamainak csoportjában folyamatosan romló teljesítményt mutat (lásd a 2. táblázatot). Magyarország 2012-ben az akkor még 27 tagú Európai Unió 19. legkorrump tabb tagja volt, legutóbb pedig az azóta 28 tagúvá bővült közösség utolsó előtti, azaz 26. helyén végzett. Magyarország CPI-pontszáma 2012 és 2018 között 55 pontról 46 pontra esett vissza, ezzel a régióban Magyarország teljesítményének a megítélése zuhant a legnagyobbat az elmúlt hét év alatt (lásd a 2. táblázatot).

2. táblázat

Közép- és Kelet-Európa országai a 2018-as Korrupció Érzékelési Indexben

Régió belüli helyezés	Ország	CPI 2012	CPI 2013	CPI 2014	CPI 2015	CPI 2016	CPI 2017	CPI 2018	A pontszám változása*
1.	Észtország	64	68	69	70	70	71	73	+9
2.	Lengyelország	58	60	61	62	62	60	60	+2
2.	Szlovénia	61	57	58	60	61	61	60	-1
4.	Litvánia	54	57	58	61	59	59	59	+5
4.	Csehország	49	48	51	56	55	57	59	+10
6.	Lettország	49	53	55	55	57	58	58	+9
7.	Szlovákia	46	47	50	51	51	50	50	+4
8.	Horvátország	46	48	48	51	49	49	48	+2
9.	Románia	44	43	43	46	48	48	47	-3
10.	Magyarország	55	54	54	51	48	45	46	-9
11.	Bulgária	41	41	43	41	41	43	42	+1

Megjegyzés: A Transparency International Magyarország számításai a korrupcióérzékelési index 2012–2018. évi adatai alapján. Az utolsó oszlopban jelzett szám az adott ország 2012. évi és 2018. évi Korrupció Érzékelési Indexben elért pontszámait közötti különbséget jelöli.

Forrás: Transparency International

13 2011-ben módosult a módszertan, ezért az összehasonlítás egyértelműbb a 2012 utáni adatokkal, mint a korábbiakkal.

A probléma súlyának megértéséhez a proxikon túlmenően legalább annyira fontos a korrupció természetének a feltárása. A magyar korrupció természetére a leginkább a központosított jelző illik. Magyarország a legcentralizáltabb ország az EU-ban mind a politikai, mind a gazdasági rendszer szempontjából: a központi kormánynak sehol nincs akkor hatalma, mint Magyarországon (Martin 2017).

Magyarországra az állam foglyul ejtésének (Hellman et al. 2000, Transparency International Hungary 2011) speciális esete jellemző. A 2010 óta hatalmon lévő elit közel évtizednyi uralmának eredményeként a jogállami intézmények többsége tetszhalott állapotban van. A 2010-es első földcsuszamlásszerű választási győzelem, a kétharmados parlamenti többség lehetővé tette a Fidesz számára, hogy a közintézményekből egy *de facto* felsőházat (Martin & Ligeti 2017) hozzon létre, amelybe lojális tisztségviselőket delegált. A kormány szinte teljesen felszámolta a tőle független államhatalmi intézmények autonómiáját. E folyamat megfigyelhető volt a médiahatóság, az alapjogi bírások, az ügyészség, az információszabadság-intézményrendszer, az Állami Számvevőszék, a választási igazgatási szervek, a Gazdasági Versenyhivatal, a közbeszerzési intézményrendszer, a jegybank, az ombudsmani intézményrendszer, továbbá a kormány alá rendelt olyan szervezetek esetében is, mint a rendőrség vagy az adóhatóság. Megroppant a demokratikus fékek és ellensúlyok rendszere. Az új intézményrendszer nem alkalmas a végrehajtó hatalom ellenőrzésére, és az esetek többségében nem is törekszik ennek a feladatnak az ellátására.¹⁴

A Fidesz egyoldalúan módosította az alkotmányt 2011-ben, és később saját érdekeinek megfelelően változtatta meg a választási törvényt is. Mindebből következően a 2014-es és a 2018-as választásokon már erősen lejtett a pálya, és az eredmények – bár kétségkívül tükrözik a kormánypárt közvélemény-kutatásokban is megerősített nagy fölényét – nem voltak tisztességesek (*free but not fair*).¹⁵

Magyarországon a korrupció nem az államhatalom működési zavaraként, hanem az állam által tudatosan alkalmazott módszerként valósul meg (Ligeti 2017). A korrupció olyan eszköz a közhatalmat birtoklók kezében, amelynek alkalmazásával a javak egy része nem a teljesítmény, hanem a lojalitás függvényében osztható szét. Ebben a rendszerben a korrupció többé nemcsak a szabályok megszegésével elért illetéktelen előny, hanem a rossz szabályok közvetlen és legfőbb következménye.

A magyar *state capture* túlmutat Abby Innes (2014) dichotóm tipológiáján (oligarchikus *versus* pártalapú foglyul ejtés), mert nem a már korábban meggazdagodott oligarchák monopolizálják vagy kísérik meg szolgálatukba állítani az állami-politikai funkciókat (mint például Andrej Babiš cseh kormányfő Csehországban), és nem is a párt formális struktúrái. Magyarországon egy olyan politikai elitcsoport és informális kör ragadta magához a hatalmat, amelyben politikusok, oligarchák és szürke eminenciások¹⁶ egyaránt találhatóak, és amelyben a végső döntéseket a legtöbbször maga a miniszterelnök hozza meg. Mind az oligarchák és gazdasági szereplők, mind a Fidesz mint párt vezető tisztségviselői többé vagy kevésbé passzív végrehajtók ebben a játszmában. Az előbbieket a politika szelektál és mondja meg, ki a „jó” (értsd: lojális) oligarcha vagy vállalat.¹⁷ A Fidesznek mint vezérelvű pártnak (Körösenyi 2018) a tisztségviselői pedig a központi akaratot közvetítik, különösebb autonómia nélkül. A magyar statecapture-modell elitcserét is jelent a közhatalmi és számos gazdasági pozíció megszállásán keresztül. A privilegizált réteg gazdagodását a monopolizálódó erőforrás-újraelosztás biztosítja (Martin 2019).¹⁸ Az állam foglyul ejtésének e sémája kéz a kézben jár az autokrácia (Kornai 2016) és a haveri rendszer (*cronyism*) kialakulásával (Martin 2013).

14 A kormány által véghezvitt közjogi térfoglalás ugyanakkor nem számolta fel teljesen a fékek és ellensúlyok rendszerét. Szemben az ügyészséggel, amely a pártos működés nyilvánvaló jeleit mutatja, a bíróságok ítélkezési tevékenységében nem észlelhető a szisztematikus elfogultság a hatalom javára.

15 Lásd a Nemzetközi Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (EBESZ) jelentéseit: <https://www.osce.org/odihr/elections/117205>.

16 Lásd például a formális pozícióval nem rendelkező, mégis rendkívül befolyásos Habony Árpád szerepét.

17 Lásd a „stratégiai megállapodások” rendszerét (Transparency International Magyarország 2014).

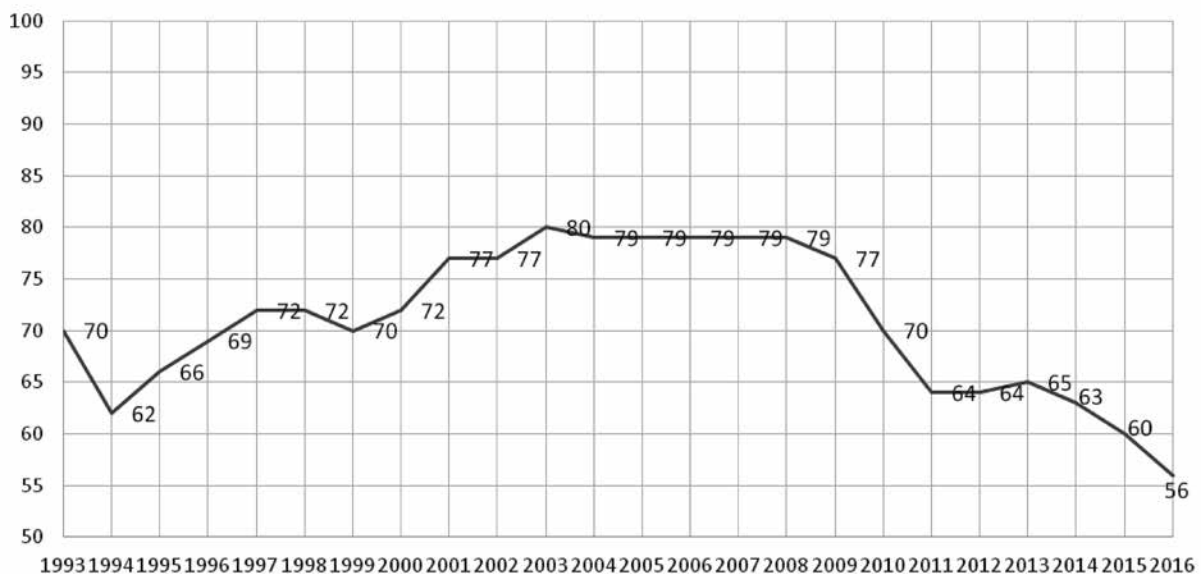
18 Ennek kirívó, bár korántsem egyedi esete Mészáros Lőrinc egykori kisvállalkozó és felcsúti polgármester mesés gazdagodása; ő négy év leforgása alatt 2019-re az ország leggazdagabb embere lett 381 milliárd forinttal, lásd: <https://forbes.hu/a-magazin/magyarorszag-50-leggazdagabb-embere-mar-nem-csanyi-az-also/>. Az Átlátszó.hu gyűjtése szerint 2017-ben Mészáros cégei a közbeszerzések értékének mintegy 10 százalékát nyerték meg, s ennek 83 százaléka uniós forrásból valósult meg, lásd: <https://atlatszo.hu/2018/01/15/tulnyomoreszt-unios-forrasokbol-gazdagodtak-meszaros-lorinc-csaladi-cegei-az-elmult-het-evben/>.

Újramonopolizáló médiateér

A 2010 utáni magyar médiarendszer a többpárti gyarmatosítást („berlusconizáció”) követően az egypárti gyarmatosítás („putyinizáció”) irányába mozdult el, ami jelentős mértékben növelte a már korábban is meglévő sajtószabadság-deficitet (Bajomi-Lázár 2015, 2019). Az 1989–90-es rendszerváltás előtti monopolisztikus sajtóviszonyokat oligopolisztikus viszonyok váltották, aminek során egyre erősödött a pártok, illetve a hozzájuk kapcsolódó bal- és jobboldali csoportok, halózatok befolyásoló szerepe és a médiumok nyíltabb vagy burkoltabb pártpolitikai szolgálta állítása.

A 2010-es fordulat után megindult a médiarendszer újramonopolizálása. Egyre több orgánumból vált kormányzati szócsővé; mindenekelőtt a közszolgálatból államivá degradált csatornákat, és számos más, magántulajdonban lévő orgánumból is. Veszélybe került a médiapluralizmus, vagyis a sokszínű, tényszerű és tárgyilagos tájékoztatás. Ezt a hanyatló trendet mutatja a Freedom House sajtószabadság-indexe is (lásd az 2. ábrát). A szervezet 2012-es jelentése alkalmazta először a magyar médiára a „félíg szabad” megjelölést, és ezt erősítette meg a 2017-es tanulmány is. A magyar médiaszabadság hanyatlása beleillik a világtrendbe: a globális indexe 2012-től gyorsulón romló trendet mutat.¹⁹

2. ábra
A sajtószabadság alakulása Magyarországon

Megjegyzés: Az indexet fordított skálára vetítettük, így az 1 pont jelenti minden a szabadságot nélkülöző, és a 100 pont a legszabadabb sajtóviszonyokat

Forrás: Freedom House

Magyarországon a sajtószabadságra a legnagyobb veszélyt nem a szabályozás, hanem a kormánypárthoz közel álló üzleti csoportok, oligarchák, sőt kormányzati tisztségviselők médiapiaci bevásárlása jelenti. A második Orbán-kormány regnálása alatt elfogadott új médiatörvény negatív hatása inkább közvetett.²⁰ Ez abban érhető tetten, hogy mit *nem* csinál a médiahatóság (a Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság, vagyis az NMHH) és az annak keretében működő Médiatanács. Csak néhány példa: végső soron az NMHH teremtette meg a lehetőségét annak, hogy mind a

¹⁹ Lásd https://freedomhouse.org/sites/default/files/FOTP_2017_booklet_FINAL_April28.pdf, 12–13. o.

²⁰ 2010. évi CLXXXV. törvény.

18 megyei napilap kormányhoz informálisan kapcsolódó tulajdonosok kezébe kerüljön. A rádiós piacon országosan csak az állami rádió fogható. A Médiatanács nem engedélyezte a 24.hu hírportált is üzemeltető Centrál Média és az RTL Klub részleges fúzióját. E példák arra utalnak, hogy a hazai médiahatóságot nem a sokszínű kínálat előmozdítása és a piaci verseny megteremtésének igénye motiválja, hanem a kormányzati célokhoz való igazodás.

Miközben az állami média busás apanázst kap a költségvetésből – 2018-ban 81 milliárd forintot költöttek rá, és ez az összeg 2019-ben tovább emelkedett, 83 milliárd forintra²¹ –, immár kormányzati szócsóként funkcionál (például Mérték 2017). A legnagyobb kereskedelmi televíziós csatornát, az RTL Klubot tulajdonló Bertelsmann-csoportot kivéve a médiapiac mértékadó („szeriöz”) szegmensében szinte az összes külföldi befektető eladta magyarországi érdekeltségeit. A többi külföldi tulajdonos vagy kivonult az országból, vagy asszisztált a kormánypárti térnyeréshez. A 2010 utáni magyar gyakorlat cáfolja (Bátorfy 2017) azokat a korábbi feltételezéseket és tapasztalatokat (Stetka 2012), amelyek szerint a külföldi (multinacionális) tulajdonosok egyfajta védettséget biztosítanak a hazai politika központosító törekvéseivel szemben.

A médiapiac egypárti gyarmatosítása 2010 óta folyamatos, de különösen 2016-ot követően gyorsult fel. Évről évre számos médium „esik el”, és válik a kormány kiszolgálójává. A hatalommal szemben kritikus médiumok vagy megszűntek, vagy kormányközeli üzletemberek, oligarchák – tulajdonába kerültek, amivel példátlan torzulás jött létre a médiapiacon. Ezek közül álljon itt – a teljesség igénye nélkül – néhány fontos, 2016 óta lezajlott fejlemény:²²

- a legnagyobb példányszámú napilap, a Népszabadság megszüntetése;
- a megyei lapokat működtető Mediaworks Mészáros Lőrinc érdekeltségébe kerülése;
- a Figyelőt Schmidt Mária, a közmegegyezéssel is rendelkező milliárdos családi cége szerezte meg (mára ez is Mészáros Lőrinc érdekeltségébe került);
- létrejött a Lokál című ingyenes napilap, amely Habony Árpád érdekeltsége, és amely a Metropol megszűnésével ebben a szegmensben monopolhelyzetbe került;
- elindult a szintén kormánypárti bulvárnapi napilap, a Ripost;
- a rádiós piacon az egyetlen kormánytól független, országos kereskedelmi rádió, a Class FM befejezte működését, a rádiós piacon a legnagyobb szereplők már mind kormánypárti tulajdonban vannak;
- a legnagyobb elérésű internetes portált, az origo.hu-t a kormányhoz informálisan kötődő oligarchák kaparintották meg;
- a Magyar Nemzet című napilap 2018 áprilisában, az országgyűlési választások után megszűnt, majd egy évre rá kormányzati szócsóként indult újra;
- a 3,5 évig független csatornaként működött HírTV 2018 nyarán „visszafejlődött” kormányzati szócsóvé;
- 2018 év végén megszűnt a baloldali Vasárnapi Hírek;
- a jobbközép Heti Válasz is lehúzta a rolót, igaz, később valaszonline.hu néven, de már csak online platformon, közösségi finanszírozásból újraindult.

Mindezt tetézte, hogy az Európai Unióban példátlan médiapiaci koncentráció jött létre 2018-ban, amikor mintegy 450 kormánypárti médium gazdálkodását egyetlen konglomerátumban, a Közép-Európai Sajtó és Médiaalapítványban (KESMA) egyesítették. A kormány nemzetstratégiai érdekre hivatkozva az alapítványt kivonta a versenyjogi vizsgálat és felügyelet hatálya alól.²³

Egy-két szigetszerű orgánomot leszámítva – ilyennek tekinthető a külföldi üzletember tulajdonában álló, „nem politizáló”, az utóbbi évek egyetlen médiapiaci sikertörténetének tekinthető Forbes magazin – leginkább az internetes szegmensben maradtak fenn a független újságírást biztosító, piacközeli viszonyok. Ez minden bizonnyal összefügg azzal, hogy Magyarországon a nyomtatott háttérrel nem rendelkező internetes médiumok (*pureplayers*) szerepe lényegesen nagyobb nemcsak a nyugat-európai, de a térség országaiban működő társaikénál is. Míg a legtöbb országban a platformváltás a márkákon belül zajlott le, addig Magyarországon a márkák közötti platformváltás – vagyis

21 Lásd <http://mertek.eu/2018/12/20/az-allami-media-finanszirozasa-tiltott-allami-tamogatas/>, <https://168ora.hu/itthon/a-80-milliardbol-mukodo-kozmedia-eddig-227-millio-forintot-eggett-el-arra-hogy-megtudja-hatekonyan-kolti-e-a-kozpenzt-156247>.

22 Például a Mérték Médiaelemző Műhely (2017) gyűjtötte ki a kormányhoz hű média térnyerését, lásd: <http://mertek.eu/wp-content/uploads/2017/05/MertekFuzetek11-2.pdf>.

23 229/2018. (XII. 5.) kormányrendelet.

a régi lapok eljelentéktelenedése és a független internetes újságok virágzása – felülírta a márkán belüli, késve és többnyire rosszul végrehajtott átalakulásokat (Martin 2009).

Mint a Mérték Médiaelemző Műhely és az Átlátszó.hu több éve tartó elemzéssorozata²⁴ (Bátorfy & Urbán 2019/a, Bátorfy & Urbán 2019/b) tényszerűen bizonyítja: az állami hirdetések elosztása azt mutatja, hogy a lojalitás felülírja a teljesítményt. Az alacsony, sokszor mikroszkopikus példányszámú kormánylapok zsebelik be az állami hirdetések túlnyomó részét, amelyek így inkább tekinthetők adófizetői támogatásnak, mint reklámcélú költségnek. A Kantar Média adatai szerint a 2017-es adatokat alapul véve csak egyetlen olyan ellenzéki médium van, amelynél az állami hirdetések volumene 50 millió forint felett volt; a többieknek pár millióval kellett beérniük. Eközben a csupán néhány ezres példányszámú kormánypárti nyomtatott lapok, illetve online orgánumok állami hirdetésekből származó bevétele – egyenként – megközelítette az 1 milliárd forintot.

Az állami (vállalati és intézményi) reklámköltségek legnagyobb kedvezményezettjeinek listája is mutatja a médiaipar torzulását (MMM 2017).²⁵ A 2017-es lista első három helyén a – néhai Andy Vajna, majd Mészáros Lőrinc érdekeltségébe került – TV2, a francia-multinacionális háttérű, kormányhoz hű óriásplakátcég, a JC Decaux, továbbá a kormánypárti üzletemberek tulajdonában lévő Origo Adhouse található. Az állami vállalatok a kormánypárti médiumokban a piaci ár sokszorosát, több esetben tízszeresét költötték el hirdetésekre.²⁶

A magáncégek hirdetéseit is nemegyszer eltéríti a közhatalom (Máriás 2018), igaz, kifinomultabb módszerekkel a – sokszor valós, máskor vélt – fenyegetettség-érzésre és igazodási kényszerre apellálva, ami illeszkedik a „gazdaság átpolitizálásának” (Sallai & Schnyder 2019) folyamatába. Az a korábbi, 2010 előtti megkülönböztetés, hogy a pártok politikailag gyakorolnak nyomást a médiára, az üzleti ráhatás pedig a piaci szereplők oldaláról érkezik, mára lényegében értelmét veszítette. A hirdetések elosztását sokszor az üzleti racionalitást felülíró politikai szempontok határozzák meg, vagyis a vállalatok hirdetési döntéseiket nem feltétlenül a példányszámok vagy az elérési mutatók – az üzleti racionalitás – alapján hozzák meg, hanem a közhatalom iránti lojalitásukat akarják kifejezésre juttatni.

Korrupciós botrányok és a falra hányt borsó esete

A csökkenő sajtószabadság, a fékek és az ellensúlyok kiiktatása és a monopolizálódó médiatér dacára az ellenzéki – javarészt internetes – médiumok hangosak a korrupciós botrányoktól. A Transparency International Magyarország 2018 elején 106 közelmúltbeli esetet gyűjtött össze az úgynevezett Fekete Könyvben,²⁷ a közönség elé tárva a közpénzköltéssel kapcsolatos visszaélések egy részét. Rengeteg korrupciós esetről számolt be az elmúlt években az úgynevezett Korrupcióinfo is, amelyet Hadházy Ákos erre a területre szakosodott ellenzéki parlamenti képviselő tölt meg tartalommal.²⁸ E két példát félretéve is: a magyar újságolvasó az elmúlt években számos botrányról olvashatott a még megmaradt kevés független médiumban.

Megszorítással ugyan, de igaz: aki akar, értesülhet a kormányzati szereplőket is érintő korrupciós ügyekről, a közpénzmilliárdok ellopásáról, sőt a kormányzati szereplők és/vagy családtagjaik érintettségéről is.²⁹ Az állampolgárok jelentős része tisztában van a hazai korrupciós helyzet súlyosságával, és meg tudja nevezni a botrányokat, azon belül

24 A sorozat legutolsó darabja ez: <https://mertek.atlatszo.hu/allami-reklamkoltes-2006-2018/>.

25 Lásd: <http://mertek.eu/wp-content/uploads/2017/05/MertekFuzetek11-2.pdf>, 22. o.

26 Lásd <https://g7.hu/allam/20180903/tizszeres-aron-is-hirdetnek-az-allami-cegek-a-barati-mediaban/>.

27 Lásd <https://transparency.hu/wp-content/uploads/2018/03/Fekete-k%C3%B6nyv.pdf>.

28 Lásd <http://www.korrupcioinfo.hu/>.

29 Hosszú lenne a felsorolás, de lásd például a jegybanki alapítványok körüli botrányos közpénzköltéseket, a letelepedési-államkötvény-konstrukciót, vagy a Tiborc Istvánhoz kapcsolható Elios-ügyet, amelyekről mind részletesen beszámolt a kormánytól független sajtó.

a korrupt szereplőket is.³⁰ Egy Eurobarometer-felmérés szerint a magyarok 86 százaléka látja a korrupciót „súlyos problémának” – miközben az uniós átlag 68 százalék.³¹ A fiatal (18–29 éves) korosztály szintén úgy látja, a korrupció szinte bele van kódolva a magyar valóságba: 71 százalékuk szerint korrupció nélkül nem lehet érvényesülni.³²

Mindebből az következik, hogy önmagában a „tudatlanság” aligha lehet a fő oka a korrupcióval kapcsolatos társadalmi apátiának. Ennek több más, egymással összefüggő motívuma lehet. Az egyik az, hogy az emberek elsődleges információs forrása az Európai Unióban és Magyarországon is továbbra is a televízió, az internet térnyerése dacára. Magyarországon egy 2017-es reprezentatív Eurobarometer-felmérés szerint arra a kérdésre, hogy „mi az elsődleges forrás, amiből tájékozódik”, a megkérdezettek 81 százaléka a televíziót jelölte meg, és csak 44 százalék említette az internetet.³³ Márpedig a televíziócsatornák Magyarországon – nagyon kevés kivételtől eltekintve – részben vagy teljes egészében a kormányzat céljait szolgálják.

Az apátia másik oka az lehet, hogy Magyarországon a legnagyobb korrupcióval kapcsolatos toleranciaszint az uniós országok közül: nálunk az állampolgárok úgy vélik, hogy a korrupció része a mindennapi életnek.³⁴ A botrányok nem elsősorban felháborodást szülnek, hanem csömört: kialakult a „korrupcióvakság”. „Se vele, se nélküle” érzés fogalmazódik meg a média és a korrupció viszonyával kapcsolatban: a médiának foglalkoznia kell(ene) a korrupciós témákkal, de a befogadói oldalnak már elege van a sok botrányból (Martin & Hortobágyi 2016, Bokor 2018).

A korrupcióvakság összefüggésben állhat a média megosztottságával is; a Fidesz-kormány alatt a korábbiaknál is egyre polarizáltabbá vált a sajtó. A kormányzati propagandamédiumok ellenpólusa ebben a „hideg polgárháborúban” nem a sokoldalú tájékoztatás, hanem az egyértelműen rendszerellenes üzeneteket közvetítő sajtó lett. Részben azért, mert a kormány és a közeli üzleti körök számos, korábban „középre húzó”, tényszerű és tárgyilagos médiumot (ilyen volt például az origo.hu vagy a Figyelő) iktattak ki, azaz vásároltak meg és alakítottak kormányzócsövét, részben pedig azért, mert a közönségben is egyre kisebb az igény arra, hogy „hallgattassék meg a másik fél is” (Bajomi-Lázár 2017). A polarizáció tovább erősíti a korrupciócsömört, hiszen a média a legtöbbször csak a „másik oldal” korrupcióját állítja pellengérré. Az ellenfél/ellenség pedig már eleve el van könyvelve korruptnak: nagy meglepetés tehát nem érheti az olvasót.

A harmadik ok a korrupció természetében keresendő. A magyarországi közpénz-visszaélések nehezen láthatóak át, ráadásul sokszor legalizáltak. A 2010 előtti időszak korrupciós mintája a könnyebben megérthető és nagyságrendjében is az egyszerű állampolgár számára „adekvát” vesztegetés vagy kenőpénz-fizetés, a „nokiás dobozos” visszacsorgatás volt. A Fidesz-kormányzat központosított és nemegyszer legalizált korrupciós mintázatát az „utca emberének” sokkal nehezebb visszaszírozni. A letelepedési kötvények rendszere, amely legalább 21 milliárd forinttal károsította meg a magyar adófizetőket, annyira bonyolult és áttételes, hogy nehezen üti át az átlagember ingerküszöbét.³⁵ A paksi atomerőmű-fejlesztés titkosított szerződésének több mint háromezer milliárd forintnyi korrupciós kockázata felmérhetetlen nagyságrend az állampolgárok nagy többsége számára.

És az apátia negyedik oka, amiért a médiában megjelenő botrányok nem okoznak össztársadalmi felháborodást, a politikai pártokban való csalódottság lehet, vagyis az, hogy a korrupciós botrányok szülte esetleges elégedetlenséget a pártrendszer egyelőre nem képes becsatornázni. Hiányzik a Fidesz-rendszerrel szembeni élet- és ütőképes, a társadalom széles rétegeiben beágyazott és korrupciós szempontból tiszta politikai alternatíva.

30 Lásd például a TI Magyarország jelentése (Martin & Hortobágyi 2016) alapjául szolgáló egyik Publicus-kutatást.

31 Lásd http://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2176_88_2_470_ENG, 17. o.

32 Lásd <https://transparency.hu/tarsadalmi-programok/ifusagikutatas/korrupcioerzekelesesmediahasznalat/>.

33 Eurobarometer 88, 41. o. A Mérték és a Medián 2018-as felmérése is megerősíti, hogy a televíziót jóval többen használják rendszeres információforrásként, mint az internetet: 71 vs. 35 százalék, lásd: https://mertek.eu/wp-content/uploads/2018/11/A_politikai_tajekozodas_forrasai_Magyarorszagon_2018.pdf.

34 Lásd http://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2176_88_2_470_ENG, 8–14. o.

35 Lásd https://transparency.hu/wp-content/uploads/2018/12/lmak_tanulmany_final_magyar_lektoralt.pdf.

Összegzés

A fentiekben kifejtettük, hogy a médiaszabadság és a korrupció, bár mindennap használatos fogalom, mégis nehezen definiálható, és még nehezebben mérhető. Proxiindikátorok, kvalitatív kutatások és esettanulmányok segítségével juthatunk közelebb ahhoz, hogy egy országban miként alakulnak ezek a változók. E tanulmányban bemutatott elemzésünk megerősíti a sajtószabadságot és a korrupciós kitettséget mérő proxik közötti erős pozitív kapcsolatot. A magyar esetre rátérve kísérletet tettünk annak feltárására, miként lehetséges, hogy számos korrupciós botrány ellenére a rendszerszintű korrupciót nem sikerült megtörni, és az Orbán-rendszer továbbra is népszerű. Megállapítottuk, hogy ennek okait a médiapiac és a korrupciós mintázatok nemzetközi összehasonlításban is figyelemre méltó sajátosságaiiban kell keresnünk.

Nehéz megjósolni, hogy meddig sülyed „kéz a kézben” Magyarországon a sajtószabadság és a korrupció. Mindenesetre árulkodó jel, hogy miközben a hatalmon lévő párt népszerűsége továbbra is nagyon magas, a média működésével kapcsolatban sokan elégedetlenek: a lakosság 55 százaléka szerint nincs a szólásszabadság Magyarországon.³⁶ A tisztább viszonyok iránti társadalmi akarat táptalaja lehet majd egy olyan fordulatnak, amely a demokratikus keretek visszaállítását, így a „fékek és ellensúlyok” rendszerének helyreállítását és a plurális médiatér újrakialakítását célozza. Ahogy a lejtmenet is kéz a kézben zajlik, úgy valószínű, hogy egy jövőbeli fordulat utáni javulás során is egymást erősíti majd a demokratikus politika két alapvető eleme: a sokszínű és szabad sajtó újjáéledése és a korrupció elleni hatékony küzdelem.

Irodalom

Andersson, Staffam & Paul M. Heywood (2009): The Politics of Perception: Use and Abuse of Transparency International's Approach to Measuring Corruption. *Political Studies*, vol. 57, no. 4, pp. 746–767.

Bajomi Lázár Péter (2015): A média gyarmatosítása: Miért tartják egyes közép- és kelet-európai kormányok tiszteletben a sajtó szabadságát – és mások miért nem? *Politikatudományi Szemle*, XXIV. évf. 1. sz. 58–82 o.

Bajomi Lázár, Péter (2017): Between Neutrality and Engagement: Political Journalism in Hungary. *Central European Journal of Communication*, vol. 10, no. 1, pp. 48–63.

Bajomi Lázár, Péter (2019): The 'Putinization' of the Hungarian Media System. Univiennamedial AB. <https://univiennamedialab.wordpress.com/2019/06/03/the-putinisation-of-hungarys-media-system/?fbclid=IwAR1IEd3fiFNd3xjYKUqwBbXyHwwKseQ2ydiyWx3nxVM4tmSINKNyg0vWIOE>.

Bartha Attila (2012): Kormányzás, kultúra vagy a demokrácia minősége? Az intézmények szerepe az Európai Unió gazdasági fejlődésében. *Politikatudományi Szemle*, XXI. évf. 2. sz. 101–122. o.

Bátorfy Attila (2017): Az állam foglyul ejtésétől a piac fogvatartásáig. *Médiakutató*, tavasz-nyár, 7–30. o.

Bátorfy Attila & Urbán Ágnes (2019a): Állami reklámköltség 2006-2018. *Mérték Médiaelemző Műhely – Átlátszó.hu*. 2019. IV. 16. <https://mertek.atlatszo.hu/allami-reklamkoltes-2006-2018/>.

Bátorfy, Attila & Urbán Ágnes (2019b): State advertising as an instrument of transformation of the media market in Hungary. *East European Politics*, <https://doi.org/10.1080/21599165.2019.1662398>.

Becker, Lee, Theresa Naab, Cynthia English & Tudor Vlad (2013): Measurement Issues and the Relationship Between Media Freedom and Corruption. *Paper presented to the Journalism Research and Education Section, International Association for Media and Communication Research*, Dublin, Ireland, June, 2013, http://www.grady.uga.edu/coxcenter/Conference_Papers/Public_TCs/Becker_Naab%20_English_Vlad_IAMCR_5_22_2013.pdf.

Bokor Tamás (2018): Magyar fiatalok és a korrupció viszonya a médiahasználat tükrében. *Magyar Tudomány*, 2. sz., https://mersz.hu/dokumentum/matud__119/.

Brunetti, Aymo & Beatrice Weder (2003): A free press is bad news for corruption. *Journal of Public Economics*, vol. 87, nos. 7–8, pp. 1801–1824.

36 Az EBRD 2016-os felmérése: <http://litsonline-ebrd.com/countries/hungary/>.

- CMPMF, Centre for Media Pluralism and Media Freedom (2018): Media Pluralism Monitor. *Policy report*. Authors: Elda Brogi, Iva Nenadic, Mario De Azevedo Cunha, http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/60773/CMPF_PolicyReport2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Cressey, Donald R. (1973): *Other People's Money. Study in the Social Psychology of Embezzlement*. Montclair, NJ: Patterson Smith.
- Creswell, John W. (2013). *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing among Five Approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Curran, James (1996): Media and democracy: The third route. In: Michael Bruun (ed.): *Media and Democracy*, pp. 53–76. University of Oslo.
- Dávid-Barrett, Elizabeth & Mihály Fazekas, (2019): Grand corruption and government change: an analysis of partisan favoritism in public procurement. *European Journal of Criminal Policy and Research*, pp. 1–0, <https://doi.org/10.1007/s10610-019-09416-4>.
- Downs, Anthony (1957): *An Economic Theory of Democracy*. New York, NY: Harper and Row.
- ECB, European Central Bank (2016): Is corruption efficiency-enhancing? A case study of nine Central and Eastern European countries. *Working paper series*. Authors: Elisa Gamberoni, Christine Gartner, Claire Giordano and Paloma Lopez-Garcia, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1950.en.pdf>.
- Fardigh, Mathias A., Emma Andersson & Henrik Oscarsson (2011): Reexamining the Relationship Between Press Freedom and Corruption. *Working paper series*. 2011:13. The Quality of Government Institute. Gothenborg. https://www.academia.edu/7476845/Press_Freedom_and_Corruption.
- Hellman, Joel S., Jones Geraint & Daniel Kaufmann (2000): Seize the State, Seize the Day”. State Capture, Corruption and Influence in Transition. *Policy Research Working Paper*. The World Bank. September, pp. 1–40.
- Innes, Abby (2014): The Political Economy of State Capture in Central Europe. *Journal of Common Market Studies*, pp. 88–104.
- Johnston, Michael (1996): The Search for Definitions: The Vitality of Politics and the Issue of Corruption. *International Social Science Journal*, vol. 48, no. 149, pp. 321–35.
- Kaufmann, Daniel, Aart Kraay & Mastruzzi Massimo (2006): Measuring Corruption: Myth and Realities. *Working paper*. World Bank, <http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/corecourse2007/Myths.pdf>.
- Kornai, János (2015): U-turn in Hungary. *Capitalism and Society*, vol. 10, no. 2, art. 1, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2629592.
- Körösényi András (2017): Weber és az Orbán-rezsim: Plebiszciter vezérdemokrácia Magyarországon. *Politikatudományi Szemle*, XXVI. évf. 4. sz. 7–28. o.
- Lambsdorff, Johann Graf (2007): *The Institutional Economics of Corruption and Reform: Theory, Evidence, and Policy*. Cambridge University Press.
- Ligeti Miklós (2016): Korrupció. In: Jakab András & Gajduschek György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*, 727–757. o. Budapest: MTA TK JTI.
- Lowenstein, Ralph L. (1970): Press Freedom as a Political Indicator. In: Heinz-Dietrich Fischer & John C. Merrill (eds.): *International Communication. Media, Channels, Functions*. pp. 129–142. New York: Hastings House.
- Martin, József Péter (2009): Footprint of Financial Crisis in the Media. Hungary Country Report. Open Society Foundations, 1–8. o., http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/hungary-20091201_0.pdf.
- Martin, József Péter (2013): Ez a haverok kapitalizmusa. *index.hu*, október 26. Panyi Szabolcs interjúja, https://index.hu/belfold/2013/10/16/ez_a_haverok_kapitalizmusa/.
- Martin, József Péter & Hortobágyi Emese (2016): Korrupcióérzékelés és médiahasználat a magyar fiatalok körében. Transparency International Magyarország, https://transparency.hu/wp-content/uploads/2016/08/Korrupcioerzekeles_es_mediahasznalat.pdf.
- Martin, József Péter & Miklós Ligeti (2017): Hungary. In: Alberto Bitonti & Phil Harris (eds.): *Lobbying in Europe. Public Affairs and the Lobbying Industry in 28 EU Countries*, pp. 177–193. Basingstoke: Palgrave.
- Martin, József Péter (2017): Continuity or Disruption? Changing Elites and the Emergence of Cronyism after the Great Recession – The Case of Hungary. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, vol. 8, pp. 255–281.
- Martin, József Péter (in print): Resource Reallocation and Ambiguous Economic Performance in a Captured State – the Case of Hungary. In: D. Piroška & M. Rosta (eds.): *Engaging with János Kornai's Scholarship*. Budapest: CEU Press.

- Máriás Leonárd (2018): Nemcsak az állami, a piaci hirdetések is eltéríti a politika, korrupcióval átszótt hirdetési piac. *Átlátszó.hu*. 2018. VII. 30. <https://atlatszo.hu/2018/07/30/nem-csak-az-allami-a-piaci-hirdeteseket-is-elteriti-a-politika-korrupcioval-atszott-az-ugynoksegi-piac/>.
- MMM (Mérték Médialemező Műhely) (2017): *Nyilvánosság helyett propaganda. Lány cenzúra a magyar médiában* (szerk. Polyák Gábor), <http://mertek.eu/wp-content/uploads/2017/05/MertekFuzetek11-2.pdf>.
- McQuail, Denis (2000): *McQuail's Mass Communication Theory*. London: Sage Publications.
- Nemzetközi Valutaalap/IMF (2018): The Measurement and Macro-Relevance of Corruption: A Big Data Approach, <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/08/31/The-Measurement-and-Macro-Relevance-of-Corruption-A-Big-Data-Approach-46157>.
- OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) (1997): Effects of European Union Accession: Part I Budgeting and Financial Control. (SIGMA Papers No. 19.) Paris, http://www.oecd-ilibrary.org/governance/effects-of-european-union-accession_5kml61892zr2-en;jsessionid=376ko78akcx0.x-oecd-live-03.
- OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) (2012): Issues Paper on Corruption and Economic Growth. Working Paper. 1–43. o. <http://www.oecd.org/g20/topics/anti-corruption/Issue-Paper-Corruptionand-EconomicGrowth.pdf>.
- Rizzica, Lucia & Marco Tonello (2015): Exposure to Media and Corruption Perceptions. *Bank of Italy Temi di Discussione (Working Paper) No. 1043*, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2757071>.
- Rose-Ackerman, Susan (1978): *Corruption. A Study in Political Economy*. New York: Academic Press.
- Rothstein, Bo (2011): *Quality of Government. Corruption, Socisal Trust and Inequality in International Perspective*. University of Chicago Press.
- Rothstein, Bo with A. Varrach, M.B. Vaz et al. (2014): State-of-the-art Report on Theories and Harmonised Concepts of Corruption. Gothenburg, <http://anticorrupt.eu/wp-content/uploads/2014/10/D1.1-State-of-the-art-report-on-theories-and-harmonised-concepts-of-corruption.pdf>.
- Sallai, Dorottya & Gerhard Schnyder (2019): What makes authoritarian capitalism Authoritarian? The double erosion of the private-public divide in illiberal Hungary. *Manuscript in print*.
- Schwandt, Thomas A. (1994): Constructivist, interpretivist approaches to human inquiry. In: Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (eds.): *Handbook of qualitative research*, pp. 118–137. Thousand Oaks: Sage.
- Stetka, Vaclav (2012): From multinationals to business tycoons: Media ownership and journalistic autonomy in Central and Eastern Europe. *International Journal of Press/Politics*, vol. 17, no. 4, pp. 433–456.
- Tóth, István János & Hajdu Miklos (2018): A korrupció mérési lehetőségei – lehetséges objektív indikátorok bemutatása egy magyar példa alapján. *Magyar Tudomány*, 179. évf. 4. sz. 507–528. o.
- Transparency International Hungary (2011): Corruption Risks in Hungary. National Integrity Study. (Vezető kutató: Hack Péter) Budapest-Berlin. 279 o. <https://transparency.hu/wp-content/uploads/2016/05/CorruptionRisks-in-Hungary-2011-National-Integrity-Study-Full-Report.pdf>.
- Transparency International Hungary (2014): Lifting The Lid on Lobbying: National Report of Hungary Lobbying in an Uncertain Business and Regulatory Environment, Transparency International Magyarország. Budapest. Author: Attila Bartha. Editors: Miklós Ligeti, József Péter Martin & Dóra Rechnitzer. <https://transparency.hu/wp-content/uploads/2016/03/Lifting-The-Lid-On-Lobbying-National-Report-of-Hungary.pdf>.
- Világbank (World Bank Institute) (2000): The Media's Role in Curbing Corruption. *Working paper*. 38 o.
- Világbank (World Bank) (2002): The Right to Tell. The Role of Mass Media in Economic Development. Washington DC. 336 o. <http://documents.worldbank.org/curated/en/957661468780322581/pdf/multi0page.pdf>.

Abstract in English

Sliding Hand-in-Hand: Corruption and Press Freedom in Light of the Hungarian Trends

The first part of this paper discusses the challenges that researchers face when defining and measuring press freedom and corruption. The second part looks into the interplay of media freedom and corruption in general and in Hungary in particular. While both the slide of media freedom and the institutionalisation of corruption are in line with global trends, the Hungarian case evinces some peculiarities. Unfolding these helps us understand why systemic corruption has not been broken in Hungary despite investigative media covering corruption scandals.

Keywords: corruption, press freedom, media

Martin József Péter a Transparency International magyarországi ügyvezető igazgatója, a Budapesti Corvinus Egyetem adjunktusa. Kutatási területe a korrupció és az Európai Unió politikai gazdaságtana, a fejlődés intézményi meghatározottsága. Másfél évtizedes újságírói pályafutás áll mögötte; hat éven keresztül a *Figyelő* főszerkesztőjeként dolgozott.